

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 1

Haziran/June 2023

ISSN 2792-0194

Kütüb-i Sitte'de Şiir¹

The Poetry In Kutubu Sitte

Abdoulaye OUSSEINI SOULEY*

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı

Doktora öğrencisi

aousseini86@yahoo.fr / 0009-0003-9744-6825

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 08.06.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 24.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 27.06.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 144 - 160

¹ Bu makale, yazarın Kütüb-İ Sitte'de Şiir başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Özet:

Şiir, Araplar nezdinde sanatını İslamiyet'ten 150 veya 250 yıl önce ortaya çıkarmıştır. Şiir: "Bilerek, kasıtlı olarak söylenmiş kafiyeli sözlerdir." anlamına gelmektedir. Demek ki şiir kasıtlı olmadığı sürece şiire denk gelen ayetler ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in sözlerine şiir denilmemektedir. ²{..... الحامدون السائحون الراكون} , Recez. {فراغ إلى أهله فجاء بعجل سمين} ⁴, Vâfir ayetler buna örnektir. Allah, Hz. Peygamber'e (s.a.v) şiir okumayı yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: "Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O (na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır." Allah ona şiir yazımını da yasaklamış ve yazma isteği de ondan almıştır. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v) kasıtlı olarak şiir ile uğramamıştır. Şiirlerin özel kuralları ve düzenlemeleri vardır. Şiir vezin düzenini sağlayan her söze şiir denilemez. Beyit olarak isimlendirilen sözün toplumu etkilemesi gerekir ki o söze şiir denilebilir. Ayrıca niyet, sanat ve vezin gibi şartları taşıması gerekir. İslâm şiiri daraltmamış, tam aksine güzelleştirmiş ve kelime haznesini de genişletmiştir. Yasak olan şeyleri şiirlerde veya sözlerde yermiştir. Ama şiirin özü olan vezin, bahir ve gayelerine dokunmamıştır. Şiir dini kelimeler kullanarak müfredatını arttırmış ve yeni duygular ortaya koymuştur. Kendi yöntemiyle uyumlu olacak kurallar ve esaslar getirmiştir. - Cahiliye dönemindeki kötü alışkanlıkları ve sözlerini bir kenara bırakarak Müslümanların kullandığı bir silah olmuştur. Hz. Peygamber'in şiire karşı tutumu olumlu olup sadece İslam ahlakına aykırı şiirleri uygun görmemiştir. .

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Kütüb-i Sitte, Şiir, İslam.

Abstract:

Poetry means: "The rhymed word which said purposely and intentionally." So, the verses in the Qur'an and the words of the prophet are beyond this. Allah prohibited reading a poem to the prophet Muhammad and said that: "We, did not teach poetry to the prophet (Muhammad). And saying poem does not behove to him. It is (the Qur'an) only an advice and obviously a Qur'an." Allah has also forbidden the writing of poem and Allah took back the desire to write it. Thus poetry did not drum into the prophet Muhammad. Poetry has special rules and regulations. Poetry can not be said to be a poem in every sense of the word. Couplet should affect the society, else it can not be poem. It should include intention, art and rhythm inside. Islam did not attenuate the poetry on the contrary Islam broadened its vocabulary. It criticized the things on poems and words of it. But it was not touched the essence of poetry, they are size, pattern and purposes. Rather it increased its details with using Islamic words and with that way new emotions have appeared. It brought compatible new rule and principles with its own way. And it made poetry as a new weapon for Muslims after destroyed behaviour and words of the days of ignorance (Jahiliyyah). Prophet Muhammad did not have any displeasure about poetry.

Keywords: Prophet, Kütub as Sittah, Poem, Islam.

2 51/Zâriyât: 26

3 9/Teybe: 122

4 51/Zâriyât: 26

GİRİŞ

Hicrî üçüncü asrın -büyük edebiyatçısı olan el-Câhız (öl. 255/869), Araplar nezdinde şiir sanatının İslâmîyet'ten yüz elli veya iki yüz elli yıl önce ortaya çıktığını ifade etmiştir. İlk kaside yazan kişinin, kardeşi Kuleyb b. Vail'in öldürmesinden sonra şiir yazan el-Mühelhel b. Rabî'a et-Tağlebî olduğu nakletmiştir⁵.

İslam'dan önce şiir, düşmanlardan intikam almak için bir silah olarak kullanılmaktaydı. Cahiliye döneminde şiir, kabilelerin birbirlerini karalaması, benliğin ifadesi ve aşiretçiliği teşvik etmenin bir yolu. İslâm ile birlikte şiir, ahlaki ve manevî ilkelerin teşviki haline gelmiş ve İslâmî zaferleri öven bir çağrı aracı olmuştur. Dünya ve ahiret için çalışmak, toplumu ıslah etmek ve İslâm inancı ortaya çıkarmak hususunda yeni tebliğin yani İslâm'ın ilkelerini ve zaferlerini övmek üzere şiir kendisine yeni bir yol çizmiştir. Şiir, İslâm'ın ilk dönemlerinde dinin hâkimiyetini sağlamlaştıran faktörlerden biri olmuştur. İslâm, şiiri daraltmamış, tam aksine güzel ahlaklarıyla onu güzelleştirmiş ve kelime hazinesini genişletmiştir⁶.

Bu araştırmada nitel bir yaklaşım ele alınacaktır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatında ve Cahiliye toplumunda şiirin genel olarak nasıl algılandığı, şiire bakış açısı ve bu bakış açısının bileşen ve temelleri sunulacaktır. İslam'ın nehyettiği şiir türleriyle ilgili Yasin suresinin 69. Ayetindeki sorunlar ve yanlış anlayışlar ele alınacaktır. Bu bağlamda Kütüb-i Sitte'de yer alan şiir ve beyitlerin çoğuna değinilecektir. Kütüb-i Sitte'deki şairlerin kendi divanlarından geçen aynı şiirleri karşılaştırarak arasındaki farklılıklar zikredilecektir. Bu şiirleri şerh edip söylenen sebepleri ele alınacaktır. Bu açıdan edebi bir şerh yapmaya çalışılacaktır. Alimlerin ilgili hadislerle dair söylediklerine değinilecektir. Bununla birlikte hadislerin senetlerine ayrıntılı olarak girilmeyecektir. Böylece hadis metinleri genel olarak değerlendirilecektir. Çalışmada temel altı hadis kitabı (Kütüb-i Sitte) çerçevesinde şiirin İslam'daki yerine odaklanılacaktır. Asr-ı saadette şiirin tarihi, Kütüb Sitte'de nakledilen şiirlerin dili, temaları ve biçimleri ele alınacaktır. Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şiire yaklaşımı ve Kütüb-i Sitte'de şiirin esasları üzerinde durulacaktır. Son olarak değerlendirme ve sonuç yapılacaktır.

1.İslam'ın Başlangıcında Şiir ve Tarihi

Câhız'ın dediğine göre şiir, Araplar nezdinde sanatını İslamiyet'ten yüz elli ya da iki yüz elli yıl önce ortaya çıkarmıştır. Arap şiirinin çıkış tarihini daha yeni kabul edersek, ilk kaside yazan kişi; kardeşi Kuleyb b. Va'il öldürmesinden sonra kaside yazan el-Mühelhel b. Rabia Taglabi'dir. Arap şiirinin çıkışını detaylı şekilde incelersek onun İslamiyet'ten önce yüz elli yılına dayandığını görürüz. Daha da detaylandırırsak iki yüz ellili yıllara dayanmaktadır⁷. Bu çok ince bir mülahazadır. Çünkü tarih öncesi Arap şiirinin durumu bilinmemektedir⁸. Araplarda bu dönemde şiir dışında başka bir sanat yoktur. Şiirlerin vezinleri ve kafiyeleri tam olarak bize ulaşmıştır. Günümüzde vezin ve terimleriyle bilinen bu ilim dalı, eskiden belli bir isimle bilinmiyordu.

5 El-Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, el-Hayavân, thk. Abdüsselâm Muhamed Hârûn, (Beyrut: Dâru Kutûbi'l-İlmiyye, 1965), c.1, 288.

6 Bkz. Şevkî Zeyf, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrül-İslâm (Mısır: Dâru'l-Ma'rif, ty), 45.

7 Câhız, el-Hayavan, c.1, 74. Bkz. İbn Küteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim Ad-Dinûrî, Eş-Şiir ve's-Şüarâ, (Mısır: Darû'l-Hadis ty, 2002), c.1, 288.

8 Şevkî, el-Asrül-Cahili, 38.

Cahiliye dönemindeki Araplar, vezin- ve kafiye şeklinde şiirin düzenlemesini bilmiyorlardı demek değildir. Tam tersine nahiv ilmi yazılmadan önce ötre, üstün gibi harekeleri bildikleri gibi Araplar kendi dillerinde vezin ve kafiyeyi de biliyorlardı⁹.

İslam'dan önce şiir, düşmanlardan intikam almak için bir silah olarak kullanılmaktaydı. İslâm geldikten sonra şiir farklı bir boyut kazanarak Müslümanların zaferlerini öven bir aracı olmuştur. Dünya ve ahiret için çalışmak, toplumu ıslah etmek ve İslâm inancı ortaya çıkarmak hususunda yeni tebliğin yani İslam'ın ilkelerini ve zaferlerini övmek üzere kendisine yeni bir yol çizmiştir. Cahiliye döneminde kabilelerin birbirlerini karalaması, benliğin ifadesi ve bireysel gerginliği, yani aşiretçiliği teşvik etmenin bir yolu iken, İslam ile birlikte ahlaki ve manevi ilkelerin teşviki haline gelmiştir. İslâm, şiiri daraltmamış bilakis güzel ahlaklarıyla onu güzelleştirmiş ve onun kelime haznesini de genişletmiştir. Müslüman şairlerin şiirleri, müşriklerin yanlış yolda olduklarını belirtme, onların hayallerini aşağılamaya ve yine onları puta tapmaktan kurtarmaya, hidayet, adalet ve özgürlüğe davet edici olarak -kullanılmıştır¹⁰. Müşriklerin kendileriyle övündükleri şairleri olup Uhud Savaşı'nda olduğu gibi savaşlarda onları zafere teşvik etmekteydiler. Onların en ünlüleri: Abdullah b. ez-Zarbari, EbuSüfyan b. el-Haris (ikisi daha sonra Müslüman oldu) ve Kab b. el-Aşref el-Yahudi'dir¹¹. Müslümanların da yine Allah Resulü tarafından kâfirlerin şiirlerine karşı koymak için görevlendirilmiş şairleri vardır. Örneğin; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şairi olarak bilinen Hassân Hassân b. SâbitSâbit, Abdullah b. Revaha ve Kab b. Mâlik'tir. O dönemde Müslüman şairler ile kâfir şairler arasındaki hicivlerin çok fazla yaşandığı bir dönemdir.¹²

Bu dönem sadece kılıç ile savaşmakla sınırlı değildir, Cahiliye döneminde olduğu gibi şiir ve hitabet- sa-vaşa kadar uzanmıştır. Peygamberliğin geldiği dönemde bir taraftan kureyş kâfirleri, diğer taraftan ise Peygamberimize husumet besleyenler arasındaki durum birbirine benziyordu¹³. Araplar bu hicivlerin güçlü etkisine sahip olduğuna- inandılar. Kureyşliler, Hassân b. Sâbit'in hicivlerinden ileri derecede rahatsız oluyorlardı. Ama Abdullah b. Revaha ve Kab b. Mâlik'in şiirlerinden korkmuyorlardı; çünkü hicivleri putların ibadetinden bahsedirdi. Bu asırda hiciv, cahiliye döneminde olduğu gibi özellikle soy ve sülaleyi karalamak ve yermek için kullanılıyordu¹⁴. Hassân b. Sâbit, muhacir ve Ensar'ın namuslarını koruduğu için onlarda yeri vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) diğer şairlerin şiirinden daha çok Hassân b. Sâbit'in şiirinde huzur buluyordu. Müslim'in Hz. Aş'e'den rivayet ettiği hadise göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular:

« اهجوا قريشا فإنه أشد علي من رشق بالنبل » فأرسل إلى ابن رواحة فقال: « اهجمهم » فهجاهم فلم يُرض، فأرسل إلى كعب بن مالك، ثم أرسل إلى حسان بن ثابت... فقالت عائشة: فسمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لحسان: « إن روح القدس لا يزال يؤيدك، ما نافحت عن الله ورسوله »

“...Kureyş'in kâfirlerine hicvedin çünkü onların bana yaptığı atılan oktan daha ağır geliyor. Bu vazifeyi yapmak için Abdullah b. Revaha'yı gönderdi ve ona da Kureyş'e hicvetmesini söyledi.

9 el-Atik Abdülâziz, İlmü'l-Arûz ve'l-Kafiye, (Darû'n-Nadatü'l-Arabiye ve't-Tibâati ve'n-Neşri, 1987), 08-09.

10 Şevki, el-Asrül-İslamî, 45.

11 Şevki, el-Asrül-İslamî, 47.

12 Şevki, el-Asrül-İslamî, 48.

13 Şevki, el-Asrül-İslamî, 45-47.

14 Taha Ahmed İbrahim, Tarih-u Nakdi'l Arabi İnde'l-Arab Mine'l-Asri el-Cahili ile'l-Asri er-Rebi el-Hicrî,(yy, ty), 31-32. Bkz. el-Barkû'ki, Şerhü Divânu Hassân b. Sâbit, (Mısır: el-Mektabatül-Kübrâ, ty), III.

Ama onun hicvinden Hz. Peygamber (s.a.v.) razı olmadı ve Kab b. Mâlik'e gönderdi ama ondan da razı olmadı ve sonra Hassân b. Sâbit' görevlendirdi. Hassân b. Sâbit onlara hicvetti ki, Hz. Peygamber (sav.), Hz. Ayşe'nin naklettiğine göre şöyle dedi; “Hassân içimdeki var olan acıları bitirip beni rahatlatmıştır” ve yine şöyle dediğini duydum: “Sen Allah'ı ve Resulünü savunmaya devam ettiğin sürece Ruhû'l Kudüs seni desteklemeye devam edecektir”¹⁵. Hz Hassân peygamberi savunur ve Peygamber izin verdiği zaman da onlar adına cevap verirdi. Bunun için “peygamberin şairi” olarak adlandırıldı.

2.İslâm'da Şiirin Yeri

Arapların kavmiyetten sonra en fazla önem attıkları şey şiir ve şairlik olduğu herkesin malûmudur. Cahiliye Arapları kendilerini ya da bir kavmi övmek veya yermek için şiire başvurmuşlardır. Müşrikler de, atalarından kalan bu kültürel mirasını devam ettirmişlerdir, Hz. Muhammed mesajını tebliğ etmeye başladık-tan sonra da müşrikler o mirasını kullanmaktan geri kalmamışlardır. Bilindiği üzere müşriklerin zulümleri sadece mal ve cana zarar üzerinde olmamış, şiirler yazarak da Müslümanlara psikolojik baskılar uygulamaya çalışmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında yerici şiirler yazılmaya başlandığında sahabe bu durumdan rahatsız olmuşlardır¹⁶. Fakat burada şunu da söylemek gerekir ki sahabe, müşriklerin Hz. Peygamber'i yeren şiirleri karşısında onlara cevap vermekte aceleci davranmamışlardır. Onlar öncelikle mesajına iman ettikleri Hz. Peygamber'in yanına gitmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara bu konuda izin verdikten sonra müşriklere cevap mahiyetince şiirler yazmaya başlamışlardır.

« يا رسول الله انذن لي في أبي سفيان » قال: « كيف بقرابتي منه؟ » قال: والذي أكرمك لأسئلك منهم كما تسأل الشعرة من الخمير فقال حسان قصيدته.

Hz. Hassân “*Ya Rasulallah, Ebû Süfyan'ı hicvetmem için bana izin ver*” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona dedi ki: “*Benim ona olan yakınlığım hakkında ne düşünüyorsun?*” Hz. Hassân: “*Seni Peygamberlikle onurlandıran Allah'a yemin ederim ki hamurdan kıl parçasının çıkarılması gibi seni onlardan ayıracağım*” dedi ve şu (meşhur) kasidesini¹⁷ okudu¹⁸. Buhari'nin eserindeki şu rivayet sahabenin Hz. Peygamber'den aldığı izine işaret etmektedir:

ما يمنع القوم قد نصرُوا رسولَ الله بسلاحهم وأنفسهم أن ينصروهم بألسنتهم

“*Silahları ve canlarıyla Allah Resulünü destekleyen bu kavmi (sahabeleri) dilleriyle de desteklemelerine engel olan nedir?*”¹⁹. Bu durum üzerine sahabeler, şiir yazarak Hz. Peygamber başta olmak üzere İslâm dinini savunmaya çalışmışlardır. Müşriklere karşı İslâm'ı ve Müslümanları savunma amaçlı şiir yazan şair sahabeler arasında Hassân b. Sâbit, Kab b. Mâlik ve Abdullah b. Revaha şahsiyetleri saymamız mümkündür.

15 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit, 34 (no.2490), c.2, 1164.

16 Şevki, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrül-İslâm,45.

17 Söz konusu kaside “Hassân divanında” ayrıntılı bir şekilde bulunmak mümkündür. Bkz. el-Barkû'ki, Şerhü Divânu Hassân b. Sâbit, 1-10. Aynı kaside Türkçe manası için bkz. Ousseini Souley Abdoulaye, Kütüb-i Sittede Şiir, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü (Hadis Ana Bilim Dalı), Ankara Üniversitesi, 2018, 44-46.

18 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit (r.a.) 34 (no.2489), c.2, s.116.

19 İbn Asâkir, Tarihu Dimeşk, thk. Amr b. Gama'ma, (Darû'l-Fiker Li't-Tibaati ven-Neşri ve't-Tevzî, 1995), c. 28, 96.

Hassân b. Sâbit'in müşriklere karşı verdiği sözlü mücadeleden biraz bahsedecek olursak, Hz. Peygamber (s.a.v.) ona:

«أجب عني اللهم أيده بروح القدس»

“Benim adıma (müşriklere) cevap ver”²⁰ demiştir ve rivayetin devamında Hz. Peygamber'in ona şu şekilde dua ettiği de nakledilmektedir: «ديأ مللا سدقلا حورب “Allah’ım ona (Hassân b. Sâbit’e) Ruhû’l-Kudüs ile yardımcı ol.”²¹, başka bir rivayette şöyle buyurdu: «كعم ليرب جو مهجاه وأمهوجه» “Onları hicvet, Ruhû’l-Kudüs seninle birlikte dir”²². Burada bizim dikkatimizi çeken bir başka husus, Hz. Peygamber'in dualarında Allah'ın yardımını isterken “Ruhû’l-Kudüs’ü” ifadesini kullanmasıdır. Bilinmelidir ki Cahiliye döneminde şairlerin şiirlerini şeytandan ilham alarak yazdıklarına inanılmaktaydı. Hassân b. Sâbit de Cahiliye dönemi şairlerinden birisidir ve Müslüman olmadan önce o da tıpkı diğerleri gibi bu inanca sahipti. Kur’an’da da bu inançtan bahsetmiştir²³. Örneğin: “مِيحِرَ نِاطِيْشَ لِقُوبِ وَهُ امَّو” ayetinde Allah-u Teâlâ'nın “O kovulmuş şeytanın sözü değildir”²⁴ buyurarak vurgu yapması dikkat çekicidir. Çünkü bu ayette müşriklere cevap verilmiştir. Dolayısıyla, müşriklere göre şiirler “Şeytan’ın ilhamı”²⁵ olduğu gibi, Kur’an da aynı ilhamın ürünüdür. Yukarıda zikrettiğimiz hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in toplumda yaygın olan bu inancı değiştirmeye çalıştığı sonucuna varmamız mümkündür. Yani Hz. Peygamber (s.a.v.) şeytanın ilhamı yerine, Cibril’in (a.s) yani Ruhû’l-Kudüs’ün ilhamını kılmaya çalışmış, ve böylece Cahiliye toplumundaki bu çirkin inancı İslam’a uygun bir hale getirmiştir. . Sonuç olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) -her ne kadar rivayetler arasında bazı farklılıklar bulunsa da- Hassân b. Sâbit’e müşriklere hicvetmesine izin verdiğini hatta teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Hassân b. Sâbit’in de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) teşvikiyle, İslam’ı ve Hz. Peygamber’i (s.a.v.) savunan şiirler yazdığı Hz. Ayşe’den nakledilen

«كان ينافح أو يهاجي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم»

“O, Hz. Peygamber’i müdafaa ederd”²⁶, rivayetin başka bir rivayetinde de “O, Hz. Peygamber için hicvederdi.”²⁷ rivayet şeklinde geçmektedir. Hassân b. Sâbit şiirlerinde *Peygamber için çok mücadele ettiği için “Peygamber’in şairi”*²⁸ olarak adlandırılmıştır.

Hz. Peygamber’in yukarıda naklettiğimiz şiir yazma iznini vermesine rağmen, bazı sahabeler şiir noktasında çekimser davranmışlardır. Bu durumun temel sebebi ise şu ayettir:

«والشعراء يتبعهم الغاؤون، ألم تر أنهم في كل واد يهيمون»²⁹

“Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar. Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler.” Bu ayette Allah-u Teâlâ şiiri ve şairleri yermektedir. Ayetin devamında şiir yazmayı Allah-u Teâlâ'nın rızası için yapanlar istisna edilmişlerse de bu istisna sahabenin çekimser tavrını

20 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit (r.a.), 34 (no.2485), c.2, s.1161.

21 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit (r.a.), 34 (no.2486), c.2, s.1162.

22 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit (r.a.), 34 (no.2486), c.2, s.1162.

23 Bkz. Şevki Zeyf, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrü'l-Câhilî, (Mısır: Dâru'l-Ma'rif, ty), 197.

24 81/Tekvîr: 25

25 Şevki, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrü'l-Câhilî, 197.

26 Müslim, 34 (no.2488), c.2, s. 1162.

27 Müslim, 34 (no.2488), c.2, s. 1162.

28 Şevki, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrü'l-Câhilî, 48.

29 26/Şuara: 224-227.

değiştirmeye yetmemiştir. Ahmed b. Hanbel'in de Kab b. Mâlik'in şiir konusundaki çekimsizliğini anlatan bir rivayeti mevcuttur. Bu rivayette Kab b. Mâlik Hz. Peygamber (s.a.v.)'e:

«إن الله عز وجل قد أنزل في الشعر ما أنزل»

“Allah azze ve celle şiir hakkında söyleyeceklerini söylemiştir.”³⁰ demiştir. Burada Kab b. Mâlik'in kastı; Allah-u Teâlâ şiiri ve şairleri yeren ayetleri indirmesidir. Rivayetin devamında da Hz. Peygamber (s.a.v.) Kab b. Mâlik'e şöyle cevap vermiştir:

فقال النبي صلى الله عليه وسلم: « إن المؤمن يجاهد بسيفه ولسانه، والذي نفسي بيده، لكان ما ترمونهم به نضح النبل »

“Müslüman kılıcıyla ve diliyle mücadele eder. Nefsim kudret elinde olana yemin ederim ki onlara (müşriklere) verdiğiniz cevaplar ok fırlatmaktan daha etkilidir.”³¹. Bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashabını müşriklerin sözlü saldırılarına karşılık olarak İslam'ı savunan şiirler yazmaya teşvik ettiğini ve yine bu husus ile ilgili olarak yukarıda naklettiğimiz ayete binaen, şiiri kısmen de olsa kötü gören sahabeyi teskin ettiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber (s.a.v.), İslam'ı savunma uğruna yapılan sözlü mücadeleleri Allah-u Teâlâ yolunda yapılan bir nevi cihat olarak değerlendirmiş ve ashabına da bu durumu anlatmaya çalışmıştır.

Hz. Peygamber'in bu açıklamalarıyla birlikte şiir, “Cahiliye döneminde olduğu gibi İslam'da da önemli bir yere sahip olmuştur. Hatta Allah'ın silahlarından bir silah yani İslâm uğrunda bir mücadele aracı olarak algılanmış ve yazılan şiirin İslam'a uygun olması halinde şair, silahla cihat eden bir mücahit ile aynı derecede değerlendirilmiştir”³².

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu teşvikleriyle birlikte, Cahiliye döneminde Hicaz Arap toplumunun kültürel nişanesi olan şiir, İslâm kültüründe de kendi şanını korumuştur. İlave olarak, şiirlerin vahiy sonrası istişhâd amaçlı kullanıldığı da bilinmektedir. Konuyla alakalı İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “Bana Kur'an'daki anlaşılmayan (garip) kelimeleri soracak olursanız (Cahiliye) şiirine dönüp bakarım. Çünkü şiir Arapların divanıdır”³³.

Son olarak önceki paragraflarda da anlattığımız gibi, sahabeler ve ondan sonra gelen nesiller kayda değer miktarda şiir yazmış ve halka sunmuşlardır. Bunların arasında sahabî Ali b. EbuTalip'in divanı da mevcuttur. Ayrıca İmam Şafi gibi mezhep imamları da şiir ile alakadar olmuşlardır. Bunun sebebi belki de şiir yazmanın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sözlü müdafaa kapsamında bir sünnet olmasıdır. Demek istediğimiz şu ki, şiir konusunda sünnet olan, İslam'a sözle saldıranlar karşısında sözlü müdafaaada etmektir. Zaman geçtikçe şiir İslâm kültüründe o kadar önemli bir hale gelmiştir ki tefsir kitaplarına yer almıştır. Çünkü Cahiliye döneminin şiirleri ile Kur'an'ın ayetleri arasında dilsel bir bağlantı vardır. Kur'an'ın o dönemde indirilmiş olması, bu dilsel bağıyı gerektirmiştir. Bunun farkına varan sahabe ve İslâm alimleri, Cahiliye ve Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde üretilen şiirleri nakletmeyi, hadisleri nakletmek kadar önemli görmüş ve o dönemlerde yazılan şiirlerin önemli kısmı günümüze kadar aktarmışlardır. Kur'an'da da benzer kıyas, icaz ve belâgat çeşitlerinin bulunması Kur'an'ın dilsel zenginliğini ve üstün belagatini ortaya koymaktadır. Kur'an'ın Kelamullah olma

30 Ahmed b. Hanbel, (no.27174), c.45, 148.

31 Ahmed b. Hanbel, (no.27174), c.45, 148.

32 Bkz. Şevki Zeyf, Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrül-İslâm, 45.

33 es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, el-İtkan fi Ulumi'l Kur'an, thk. Merkezü'd-Dirâsatül-Kur'aniye, (Arabistan, t.y), 847.

sının bir delili olmakla birlikte, belagatini algılamak ve ondan bahsetmek için; Cahiliye dönemindeki şairlerin şiirlerinde kullanılan belagati bilmesi gerekmektedir.

3.Kütüb-i Sitte'de Şiir Dilinin Durumu

İslâm gelmeden önce Araplar putlara ibadet etmeyi din olarak kabul ediyorlardı. Binicilik, avcılık, kumar oynamak, şarap içmek, açık ya da kapalı olarak gazel okumak ve kabileler arasında savaş yapmak en çok görülen uğraşları arasındaydı³⁴. Şiirler bu sosyal ortamdan “*insan çevresinin çocuğudur*” denildiği gibi maddi ve manevi yönlerden etkilenmiştir. İnsan genel olarak etrafında bulduğu şeylerden kazanımlar elde eder. Dolayısıyla ondan etkilenir ya da onu etkiler. Cahiliye dönemi şairlerinin durumu da böyleydi. Bu faktörler kasidelerini etkileyerek şiirlerinde müstehcenlik yani kötü ahlakı ve abartmaları ortaya koyup sahte ve yanlış duygulara neden olmuştur. El-Asma’i’nin dediği gibi “Yalan söylemek şiirin güzelliğinin ve gücünün odak noktası ise şiirlerde kötülüğü güçlendirir ve kolaylaştırır, iyi yönleri ise zayıflatır”³⁵. İslâm geldiğinde bu cehalet dolu bakışı ve zihniyeti değiştirmiştir. Yararlı bir şey dışında hiçbir şey söylemeyen pragmatik bir toplum inşa etmiş, hayata dair bakış şekilleri belirlemiş ve fiilde ya da sözde güzel davranan da her Müslümanı mükafatlandırmıştır. Yasak olan şeyleri şiirinde veya sözlerinde yermiştir. Ama şiirin özü olan vezin, bahir ve gayelerine dokunmamıştır. Bilakis İslam’a göre dini kelimeler kullanarak müfredatını artırmış ve bundan da yeni duygular meydana gelmiştir. Bununla birlikte bu yüce din ihtiyaç olduğu halde bu kelimeleri kullanmayı yasaklamamıştır. Nitekim Kureyşli kâfir şairler peygamberi hicvederek onun namusuna dil uzattıklarında da olmuştur. Peygamberimiz Hassân b. Sâbit’e onlara cevap vermesini emretmiştir³⁶. Şiir, İslam’ın ilk döneminde, dizilişinde, vezninde ve kafiyesinde İslâm öncesi dönemde bilindiği gibidir. Çok fark olmamış, fakat Cahiliye kelimeleri değişerek yerine Kur’an’dan gelen kavram ve kelimeler kullanılmıştır. Örneğin: Allah, kâfir, cennet, cehennem, mahşer gibi. Yine mana ve duyguda da ilaveler olmuştur.

4. Kütüb-i Sitte'de Şiirin Temaları³⁷

Hayatın iniş ve çıkışları, dönüşümleri gerek maddi gerekse manevi yönden insanların hayatının seyrini etkileyebilir. Ve yine genel olarak hayatı ve meselelere bakış açılarını, adetlerini ve kültürlerini de etkileyebilir. Bu değişiklikler kişinin davranışını, konuşmasını veya konuştuğu kelimelerini de etkileyebilir. Bunun neticesinde kötü davranışların iyiye dönüşmesi olabileceği gibi tam tersi de olabilir. Yaşam gelişmeleri veya değişikliklerinin insan hayatında büyük etkisi vardır. Bu değişiklikler olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Cahiliye toplumu İslam’ın ortaya çıkışından sonra İslâm ideolojisinden ve dini sistem düşüncesinden etkilenmiştir. Daha sonra bu düşünce onlarda yerleşip ve herkes tarafından kabul edilmiştir. Bu etkilenme eğlence, içki, fahiş gazel, kabile savaşları, makam ve soy ile övünme gibi bilinen Arap şiirinin gayelerinin manevi yapı değişikliğini meydana getirmiştir. Cahiliye dönemi insanların bütün bu saydıklarımızdan uzaklaştırarak işlerinde Allah’ı zikretme, başkalarını sevme, hoşgörülü davranma gibi yeni bir toplum yaşantısı ve imajına dönüştürmüştür. İslâm ortaya çıktıktan sonra şiirin temaları terimleri değiştirilmemiş, cahiliye’deki gibi bırakılmıştır. Ancak manevi yapısı yani içeriği ve hoş olmayan kelimeleri değişmiştir. İslam’la çelişen her şey değiştirilmiş hatta düşünce biçimi(zihinler) değişmiştir. Şiirler ve şairler insanların hizmetinde kılınmışlardır.

34 Şevki, el-Asrül-Cahili, s.236.

35 el-Berkûkî, Şerhü Divani Hassân b. Sâbit, s. ص “giriş”.

36 Hadislerden öz değerlendirmelerden sonuncunda bu neticeye varılmıştır.

37 Arap şiir temaları için bkz. Tahrihü’l-Edebü’l-Arabi el-Esrü’l-Câhili, 230.

Ele alınmış konu ile ilgili benzer bir konu vardır. İslâm nasıl şairlerin hayatlılarına etkiledi, bkz. Şevki, Tahrihü’l-Edebü’l-Arabi el-Esrü’l-Câhili, 46.

Şiir, Allah'ın Peygamberine zarar veren Mekke'deki müşrik şairler için ölümcül silahlardan biri haline gelmiştir. Bu konuda Kütüb-i Sitte'den gelen şiir temalarını ve örneklerini zikredilecektir. Atıf yapılan İslâm dönemi ve İslâm öncesi dönem arasındaki farkları örnekleriyle açıklanacaktır.

4.1 Hiciv

Kabile üyelerine bakmadan bir kişi üzerinden tüm kabileyi aşağılamak ve kötülemektir. İslâm geldikten sonra Peygamber (s.a.v.) bu türü yasaklamıştır. İbn Mâce'den gelen bir rivayette şöyle geçmektedir.

«حَدِيثُ مَا رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ فَرِيئَةً لِرَجُلٍ هَاجَى رَجُلًا فَهَجَا قَبِيلَهُ بِأَسْرَهَا، وَرَجُلٌ انْتَقَى مِنْ أَبِيهِ وَرَتَى أُمَّهُ»

Hiz. Ayşe Hiz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle: *“İnsanların yalan bakımından en günahkârı bir kişiye üyelerini ayırt etmeksizin hicvetmesi ve onun da karşılık vermek için karşısındaki bütün ailesine ve kabilesine küfredmesidir. İkincisi de birbirlerinin babalarına ve annelerine küfür etmeleridir”*³⁸.

Hatta kâfir şairler Hiz. Peygamber'i (s.a.v.) hiciv ettiklerinde sahabeler onlara karşılık vermek için Hiz. Peygamber'den (s.a.v.) izin alırlardı. İmam Müslim'in rivayetinde geldiği gibi; Hassân b. Sâbit Ebu Süfyan'a cevap vermek için Hiz. Peygamber (s.a.v.)'den izin istemiş ve şöyle demiştir: *“Allah'a yemin olsun onlara öyle bir cevap vereceğim ki lokmanın yutulduğu gibi onları yok edeceğim.”* Hiz. Peygamber (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi; *“Acele etme, Ebû Bekir Kureyş'in soyunu en iyi bilendir.”* Sonra Sahih-i Müslim'de şöyle geçmektedir Hassân kasidesini söylemiş.:

وإن ستمام المجد من آل هشام
بنو بنت مخزوم ووالدك العبد

*“Haşim ailesinden Mahzum'un kızının çocukları en üst şeref tepelerinde gelmektedirler ve senin baban (Ebu Süfyan) bir köledir.”*³⁹.

Hişam b. Urva'dan başka bir rivayette şöyle geçmektedir: *“Hassân müşrikleri hicvetmek için Hiz. Peygamber (s.a.v.)'den izin istemişti ama Ebu Süfyan'ın adı geçmemektedir”*⁴⁰.

4.2 Teselli ve Kendini Avutma

Bu tür şiirler, insanın üzüntülü ve dertli olduğunda, hastalık veya ağrı hissettiğinde ve yol kesenlerden şikâyet ettiğinde teselli etmek için dine uygun olmakla birlikte kullanılan bir şiirdir. Dolayısıyla gibi şarap içmek, zina etmek, içki yerlerinde oturmak ya da sigara içme gibi Cahiliye dönemindeki kötü alışkanlıkları içeren şiirler değildir⁴¹. Buradan anlaşılıyor ki dini esas ve yöntemlere ters düşmeyen şiir, ilahi ya da başka şeylerle nasıl teselli bulabileceğimizi göstermektedir. Nitekim Hiz. Peygamber ve ashabı Allah'a yaklaştıracak meseleler, hikmet ve vaazlarla dolu şiir ile teselli ediyorlardı. Örneğin: Hiz. Ayşe'den şöyle buyrulmuştur: Ebû Bekir ve Bilal hastalandıklarında, Hiz. Peygamber (s.a.v.) yanlarına gitmiş, Hiz. Ayşe'ye: *“Babamın halini nasıl buldun? ve Bilal'in hali nasıldı? diye sormuş. Hiz. Ebû Bekir humma hastalığına yakalandığını öğrenince şu kaside söylemiş:*

كل امرئ مصبَّح في أهله
والموت أدنى من شراك نعله

38 İbn Mâce, Edep, 41 (no.3761), s.577.

39 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit, 34 (no.2489), c.2, 1172-1173. Beyit ise bkz. el-Berkûkî, Şerhü Divânu Hasân, 159.

40 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit, 34 (no.2489), c.2, 1173.

41 Şevkî, el-Esrül-Cahili, 70-71.

“Herkes ailesiyle sabahlar ama ölüm o kimseye ayağına giyeceğinden daha yakındır”.

Hiz. Bilal ısıtmadan kurtulduğu zaman sesini yükseltmiş ve şöyle demiş;

ألا ليت شعري هل أبيتن ليلة
و هل أردن يوما مياه مجنة
بواد وحولي أذخر وجليل
و هل يبدون لي شامة و طفيل

“Keşke bir gece vadide gecelesem, etrafımda da Izhır ve Celil yeşillikleri olsa, Micenne'nin suyuna gitsek ve Sama veya Tufeyl dağlarını bana gösterebilirler”⁴².

4.3 Gazel

Aslı Arapça olan gazel sözlüğü: Kadınlara sevgi gösterisi olarak arkadaşlık, ahabalık anlamına gelir. Edebi açıdan ise, güzellikten, aşktan, aşk acısı ve içkiden söz eden şiir demektir. Burada anılan aşk teması, bazen tanrısal bazen de sadece dünyaya ait bir nitelik taşımaktadır. Gazel konusunda Kütüb-i Sitte'de geçtiği gibi, Mesrûk'tan başka bir rivayette, Hiz. Ayşe şöyle buyurdu:

جاء حسان بن ثابت يستأذن عليها، قلت: أتأذنين لهذا؟ قالت:
«أو ليس قد أصابه عذاب عظيم» - قال سفيان: تعني ذهاب بصره - فقال:
حصان رزان ما تزن بريبة وتصبح غرثي من لحوم الغوافل

“Hassân b. Sâbit Hiz. Ayşe'ye gelip evine girmek için izin istedi ve Mesrûk, Hiz. Ayşe'ye dedi ki: onun evine girmesine izin verir misin? Hiz. Ayşe şöyle cevap verdi: Zaten büyük bir azap çekmiş olmaz mı? Süfyan dedi ki: “Yani kör olduğundan bahsediyorsun” Hassân şu beytini söyledi: “Hiz. Ayşe hem iffetli hem de akıllı bir kadındır ve dışarıda pek dolaşmaz, evinde kalır ve başkaları ile uğraşıp dedikodu yapmaz.”⁴³.

4.4 Mersiye

Mersiye, divan edebiyatında ölen bir kişinin yiğitliğini, cömertliğini, yaptıklarını övmek ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan şiirlere denmektedir. Cahiliye döneminde de bilinir olup bazen ölünün aşırılığı bazen güzelliğini içerir. İslâm geldiğinde Müslümanlar mersiyeyi kabul etmiş ve şehitler hakkında mersiye şiirler söylemeye başlamışlardır. Sad b. Muaz hakkında söylenen şiirler buna örnektir. Müslim'den gelen bir hadise göre, Hiz. Ayşe uzun bir hadiste Sad b. Muaz vefat ettiğinde, onun hakkında söylenen mersiye şiir ile ilgili şöyle buyurmuştur:

ألا يا سعد بني معاذ
لعمرك إن سعد بني معاذ
فما فعلت قريظة والنضير
وقدر القوم حامية تفور
غداة تحمّلوا لهو الصبور

“Dikkat et Beni Muaz; Sa'd, Kureyza ve Nadîr Kabilesi neler yaptı. Yemin ederim ki Beni Muaz'ın Sad'ı kuşluk vaktinde çok büyük sabır gösterdi. Siz onu hiçbir şey yok gibi kaderiyle baş başa bıraktınız. Bir kavmin kaderi ayaklanmaya hamidir”⁴⁴.

Hişam'dan farklı isnat ile başka rivayete göre Hiz. Muaz'ın ölümü şöyledir: Gece onun yaraları şişip patlamış. Kanı durmadan akmış ve sonra vefat etmiştir. İki beyit eklenmiştir:

42 Buhari, Fazâ'il-ül-Medine, 12 (no.1889), c.2, 27.

43 Buhârî, Tefsir, 09 (no.4755), c.3, 268.

44 Müslim, el-Cihâd ves-Seyr, 22 (no.1769), c.2, 848.

وقد قال الكريمُ أبو حُبَابٍ أقيموا قَبِيحًا وَلَا تَسِيرُوا
وقد كانوا ببِلَدَتِهِمْ تَقِيحًا كَمَا تَقُلْتُ بِمَيْطَانَ الصَّخُورِ

“Ebû Hubab dedi ki Kaynuka’da kalın, oradan gitmeyin onların memleketlerinde ağırlık vardı tıpkı Meytan-ı Sahur’un ağırlığı gibi”⁴⁵. Ebu Ubeyd Bikri ve bir grup şöyle anlatıyor; “şair bu sözüyle Beni Kureyza’nın müttefiki olarak kalmasına teşvik ettiğini ve onlar hakkında verilen hükmü kınadığını kastetmektedir”⁴⁶.

4.5 Hamaset

Hadis kaynaklarında bazı Müslüman şairler savaşta ve şahadet şerbeti içmeye kendini teşvik eder. Örneğin: İbn Revaha’dan söylediği bir kasidesinde şöyle kendini şehit olmaya coşkulu bir şekilde kendini yönlendirmiştir.

:

يا نفس ألا أراك تکرهين الجنة أحلف بالله لتنزلنَّ طاعة أو لتُكرهنَّ

“Ey nefis niye cenneti istemiyorsun? Allah’a yemin ederim ki, istesen de istemesen de savaşacaksın”⁴⁷.

4.6 Nekâiz Şiirler

Çelişki anlamına gelen Nekâiz, aynı vezin ve Kafiyede olmak suretiyle ancak anlam olarak onun tam zıttı olacak şekilde nazmedilen şiire veya kasideye verilen isimdir aynı vezin ve Kafiyede olacak şekilde fakat anlam bakımından tam zıt olacak suretiyle inşa edilen kasidelerdir.⁴⁸ Emevîler döneminde gerçek imajını sanat olarak görmüş ve o dönemde daha gelişip sanatsal bir hale gelmiştir⁴⁹. Sanatsal bir hale gelmiştir. Bunun için İslâm dönemindeki olan nekâiz şiirlerinden daha farklıydı.

Nekâiz şiiri, Emevîler döneminde üç şair sebebiyle gelişivermiştir. Bunlar: Cerîr, el-Farazdak ve el-Aktaldır⁵⁰. Nekâiz, Bazen övgü, bazen de savaş sonrası zafer ya da savaşın dışında yapılan hiciv şeklindeydi. Hassân ve Ebû Süfyan arasında geçen hiciv şiirler buna örnektir. Ebû Süfyan Hz. Peygamber’i (s.a.v.) hiciv ettiğinde Hassân b. Sâbit, Resullulah’ın yerine (s.a.v.) Ebû Süfyan’a cevap vererek sert bir şekilde hücum ederdi⁵¹. İmam Müslim’in İkrime b. Ammâr’dan işittiği uzun bir hadiste Hayber savaşında Hz. Ali ve Merhab’nın birbirlerine hiciv ettikleri kasideler şu şekilde geçmektedir: (Merhab kendisine övünç olarak şöyle söyledi:

قد علمتُ حَيِّبُ أُنِّي مَرَحَبُ شَاكِي السِّلَاحِ بَطْلٌ مُجْرَبُ
إذا الحروب أقبِلتُ تَلَهَّبُ

“Hayber bilir ki ben Merhab, silahıyla tam hazırlıklı ve tecrübeli bir kahramanımdır. Savaşlar başlayıp tutuştu

45 Müslim, el-Cihâd ves-Seyr, 22 (no.1769), c.2, 848.

46 Kâdî İyâz, Ebü’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, Şerhu Sahih-i Müslim (İkmâlü’l-mu’lim), thk. Yahya İsmail, (Mısır: el-Vefâ), c. 6, 108; en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî. el-Minhâc Şerhü Sahih Müslim ibnü’l-Hacâc, Dârü’t-Turasül-Arabî, (Beyrut: Dârü’l-kutubi’l-İmiye, 1972), c.12, 96-97.

47 İbn Mâce, Cihâd, 13 (no.2793), 430.

48 Daha detaylı bilgi için bkz. İmel Bedi Yakup, el-Mu’cemü’l-Müfassal fi İlmi’l-Aruz vel-Kafiye ve Fununu’s-Şiiri (Beyrut: Darül-Kutübü’l-İlmiyye, 1992), 164.

49 Cerîr, el-Farezdak ve el-Ahtal; yüzünden bu tema sanat haline gelişmiştir.

50 Şevkî, el-Asrül-İslâmî, 241-246.

51 Bu hadis geçmiştir, bkz. Vâfir ve Tavil vezinlerinde, Ousseini Souley, Küttüb-i Sitte’de Şiir, 26-34.

ğunda. Hz. Ali şu şekilde ona cevap vermiştir:

أنا الذي سَمَّيْتُ أُمَّي حَيَّزَةً كَلَيْتُ غَابَاتِ كَرِيهِ الْمُنْظَرَهُ
أو فيهم بالصَّاعِ كَيْلَ السَّنْدَرَهُ

“Annem benim adımla Haydar koydu, görünüşü korkutucu orman aslanı gibiyim. Düşmanları perişan edecek şekilde yok ederim”. Hz. Ali, Merhab’ın başına vurarak öldürmüş ve hayber’i fetih etme vesile olmuştur.⁵² Nevevi dedi ki: Merhab’ın ölümü konusunda, en doğru rivayet: Hz. Ali onu öldürmüştür.⁵³

5. Kütüb-i Sittede Şiirin Esasları

İslam, şiirin İslam’ın değerleriyle uyumlu olması için şiir için yeni temeller ve kurallar getirmiştir. Dolayısıyla şairler istediklerini söylesinler diye kuralsız ve şartsız şiiri serbest bırakmamıştır. İslam’ın şiire getirdiği esaslardan bazıları ise şunlardır:

5.1 Toplumun tümüne Hiciv Etmemek

İbn Mace’den gelen bir rivayette, Hz. Ayşe şöyle: Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle rivayet etmiştir:

«إن من أعظم الناس فرية لرجل هاجى رجلا فهجا القبيلة بأسرها ورجل انتقى من أبيه وزنى أمه»

“İnsanların en büyük yalancısı birisi küfrettiğinde onun tüm sülalesine küfretmektir”⁵⁴. Bu cahillerin bir davranışdır.

5.2 Şiirlerle Çok Meşgul Olmamak

Bununla ilgili Hz. Muhammed b. Sad b. Ebu Vakas’tan gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«لأن يمتلى جوف أحدكم قيحا خيرا له من أن يمتلى شعرا»

“Midenizi şiirle doldurmak yerine irinle doldurmanız daha iyidir”⁵⁵.

Müslim’den başka bir rivayette Ebu Said el-Kudri Hz. Peygamber’den farklı lafızla şu hadisi nakletmiştir:

«خذوا الشيطان أو أمسكوا الشيطان لأن يمتلى...»

“Şeytani tutun, yakalayın, midenizi şiirle doldurmak yerine irinle doldurmanız daha iyidir.”⁵⁶

Bu hadisten maksat “Şair şiirle çok meşgul olup ibadetlerini ihmal ettiği için Hz. Peygamber (s.a.v.) şiirin kötü olduğunu söylemiştir”⁵⁷. ibadetlerini aksatan şair bir şeytan konumunda, Hz. Peygamberimizin şiirle çok meşgul olan şairleri böyle betimlemesi, şiirlerin onların yapmaları gereken işlerini alıkoymasındandır.

52 Müslim, el-Cihâd Ves-Siyer, 45 (no.1807), 875-876.

53 Merhab’i öldüren kişi konusunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bkz. Şâhin Lâşin, Fethü’l-Mün’im Şerhi Sahîhi Müslim, (Dâr’l-Şurûk, 2002), c.7, 353-356.

54 İbn Mâce, Edep, 41 (no.3761), 577.

55 Tirmizî, Edep, 105 (no.2852), c.4, 533. Müslim, Şiir, 01 (2257), c.2, 1073.

56 Şahin, Fethül-Mun-im Şerhü Sahih Müslim, c.9, 42.

57 Şahin, Fethül-Mun-im Şerhü Sahih Müslim, c.9, 42.

5.3 Dürüstlük

Şair, şiirlerinde dürüst olmalı ve gerçeklerden bahsetmelidir. İmam Müslim'in bir rivayetinde, Ebu Hureyre şöyle ifade etmiştir: Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şunu duydum:

“Bir şairin söylediği sözün en doğrusunu söyleyen Lebîd'dir. Allah dışında her şey batıldır”⁵⁸.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şairin söylediği en doğru beyit...”⁵⁹. Başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur: “Arapların söylediği beyitlerin en doğrusu...”⁶⁰. Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabe-den gelen dürüstlük, doğruluk ve ahlak içeren şiirleri severdi. Allah Lebîd ise İslam Dönemine kadar yaşamış ve İslam'a girerek iyi bir Müslüman olmuştur.

5.4 Kötü Sözlerden Uzak Durmak

Buhari'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Muhakkak sizin kardeşleriniz (şair kardeşleriniz) kötü söz söylemezdi. Abdullah b. Revaha şöyle diyor:*

إذا انشق معروف من الفجر ساطع	وفينا رسول الله يتلو كتابه
به موقنات أن ما قال واقـ	أرانا الهدى بعد العمى فقلوبنا
إذا استتقلت بالمشركين المضاجع	بيبت يُجافي جنبه عن فراشه

Aramızda Resulullah (s.a.v.) vardır ve güneş çıkmadan önce (sabah namazından sonra) Kur'an kerimi okunur. Biz körken hidayet ettirdi ve söylediklerine inandık.

*Müşrikler gecelerini uykusuz geçirirken Hz. Peygamber (s.a.v.) o sırada namaz kılıp Rabbine dua eder.*⁶¹

”. Bu kasideye dikkatlice bakarsak, içinde kötü bir söz yoktur.ve bu da bütün Kütüb-i Sitte'deki diğer beyitler için geçerlidir.

5.5 Abartıdan Uzak Durmak ve Doğru Betimlemek

Müslim'in Hz. Ayşe'den naklettiği bir hadiste Hassân b. Sâbit'in hicvini şu şekilde görürüz.

تَلَطُّمُهُنَّ بِالْخَمْرِ النَّسَاءِ	تظل جيادنا متمطرات
وكان الفتح وانكشف الغطاء ⁶²	فإن أعرضتموا عنا اعتمرنا

Nitekim Hadis-i şerifte belirtildiği gibi Peygamber Hassân'a şöyle buyurmuştur: “Onları hicvet Cebrail seninledir”. Dolayısıyla Allah ve Cebrail bu kasidenin şekillenmesinde Hassân'a yardım ettikleri söylenebilir. Yani Hassân bu şiiri sadece kendi kafasından söylememiş, Allah onun söylediklerinde ona yardım etmiştir diye düşünülebilir. Beyhakî (öl. 458/1066) ve Suyûtî (öl. 911/1505) İbn Ömer'den naklettikleri rivayetine göre Hz. peygamberimiz (s.a.v.), Müslümanlar Mekke'yi fethettikten sonra müşrik kadınlar Müslümanların atları önünde ağlayıp durur ve eşarplarıyla atlara vururlardı. Peygamberimiz tebessüm ederek şöyle buyurmuştur: Ey Ebû Bekir! Hassân nasıl söyler? Hz. Ebû Bekir de yukarıda yer alan Hassân'ın kasidesinden bahsetmiştir. Buradan anlaşılıyor ki Cenab-ı Allah, Mekke kadınlarının Müslümanların atlarına eşarpla vurma olayı meydana gelmeden önce Hassân'a bu olayı ilham etmiş ve Hassân da kasidesinde zikretmiştir.

58 Müslim, Şiir, 01 (2257), c. 2, 1072

59 Müslim, Şiir, 01 (2257), c. 2, 1072.

60 Müslim, Şiir, 01 (2257), c. 2, 1072.

61 Müslim, Fazâ'il Hasân b. Sâbit (r.a.), 34 (no.2490), c.2, 1164.

62 Bkz. el-Berkû'ki, Şerhü Divâni Hassân b. Sâbitty, 1-10 ve kaside manası için bkz. Ousseini Souley, Kütüb-i Sitte'de Şiir, 46.

Aynı zamanda bu kasideden dolayı Müslümanların Mekke'yi fetih edeceklerine dair bir müjde verildiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin (s.a.v.) bu kasidenin kelimelerinin sağlam olması yerinde kullanıldığı ve güzel tasvir içerdiğinden dolayı beğenmiş ve ona “Allah’ın sana vereceği mükâfat cennettir ey Hassân”⁶³ demiştir. İbn Mace’den bir rivayette, Enes b. Malik, Abdullah b. Revaha’nın Muta Savaşı’nda söylediği beyti şu şekilde aktarmaktadır:

يا نفس ألا أراك تكرهين الجنة أحلف بالله لتنزلة طائفة أو لتكرهنة⁶⁴

Şair, burada bir abartıya ya da hayali bir olayı yaratmaya çalışmamış kendi yaşamış olduğu korkuyu tasvir etmiş ve cennet kazanmak için savaflara girmeye kendini zorlamıştır. Sonunda Muta Savaşı’nda şehit düşmüştür.⁶⁵

İslâm gelmeden önce şiir önemli bir unsurdu ve İslam geldikten sonra da önemini kaybetmemiştir. Cahiliye davranışları ve sözlerini temizledikten sonra, Müslümanların silahlarından biri olmuştur. Peygamber efendimizin (s.a.v.) ahlaka aykırı olmayan şiirlerle ilgili bir hoşnutsuzluğu yoktur. *Çünkü şiir Arapların divanı ve kitaplarıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) fasih konuşur, İslâm’a göre güzel sözden zevk alır. Dolayısıyla zevk-i selim olan kişilerin hoşlanması gibi Peygamberin de şiirden hoşlanması şaşılacak bir şey değildir*⁶⁶. İslam’ın başlangıcında şiir, önemli bir rol oynamıştır., şairler, Allah Resulünü şiir ile savunuyorlardı. Hatta Peygamber kendisi de (s.a.v) şiir okuyordu. Bu durum halifeler dönemine kadar devam etmiştir. Ebû Süfyan b. el-Haris, Abdullah b. ez-Zab’arî ve Direr b. el-Hatab gibi müşrik şairlerin büyük kısmı Müslüman olduktan sonra şiire devam etmiştir. Hz. Ömer, sahabeler aralarının bozulmasına sebep olabilecek hicve yol açmamak için şiir söylemeyi yasaklamıştır⁶⁷. Ebu Davud’dan Hz. Ömer ve Hassân b. Sâbit arasında bir olay geçtiği bir rivayette: “Ömer, Hassân camide şiir söylerken yanından geçti, o şiir dikkatini çekti ve Hassân “Biz burada senden daha hayırlı birisine şiir okurduk”⁶⁸. diye Ömer’e seslenmiştir. Ebû Hureyre’den başka bir rivayette Ömer;

«فخشني أن يرميه برسول الله صلى الله عليه وسلم فأجازه»

“Hz. Peygambere karşı gelecek bir şey yapmaktan korktu ve şiir okuması için izin verdi”⁶⁹. Başka bir rivayette Hassân ve Abdullah b. Az-Zab’arî, Direr b. el-Hatab arasında bir olay olmuştu: Abdullah b. ez-Zab’arî ve Direr b. el-Hatab, Ahmet b. Cahaş’a misafir olmuşlar ve ondan Hz. Hassân b. Sâbit’i çağırmasını istemişler, Hassân gelince Ahmed ona şöyle demiş: Ey el-Velid bu iki kardeş sana gelmişler ve onlar sana yazdıklarını söyleyecekler sen de onlara nazmettiğin şiirleri söylersin. Hassân kabul etmiş (o zamanlarda kör idi) ve onlar şiirleri söylemeye başlamışlar. Şiirlerini söyler söylemez Hassân kızmış ve onlar da Hassân’ı dinlemeden kalkıp gitmişler. Hz. Ömer toplum içinde Hassân’ı çağırmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “Sen de onlara kâfirken söylediği şiirlerini söyle”.

63 Suyûtî, Şerhü Şavahidü'l-Mugnî, 852-853.

64 Daha önce manasını verilmiştir.

65 İbn Sâd Ebû Yahya Abdullah b. Ebî Şerh el-Kureşî el-Âmirî. et-Tabakâtül-kübrâ, Thk. Muhamed Abdül-kadir, (Beyrut, 1990), c.3, 401.

66 Tâha Ahmed İbrahim, Târih-u Nekkî'l-Arabî İnde'l-Arab Mine'l-Esri'l-Cahilî ile'l-Esri Er-Rebî el-hicri, (yy, ty), 37.

67 Bkz. el-Berkûkî, Şerhü Divânı Hasân b. Sâbit, s.“س،م”

68 Ebu Dâvud, Edep, 87 (no.5014), s.622.

69 Ebu Dâvud, Edep, 87 (no.5014), s.622.

Hassân Cemaat içinde şiirlerini söyleyip Hassân bitirince, Hz. Ömer onlara (ez- Zab'arî ve Direr) şöyle demiştir: Siz, şiirlerinizi ona kapalı bir yerde söylemişsiniz; ama o size açık yerde söylemiş⁷⁰. Daha sonra aralarında düşmanlık olmasın diye şiir söylemeyi nehyetmiş ve bu şekilde şiir söylemeyi azaltmıştı. Özellikle Hz. Ömer'in döneminde ve hatta son halifenin döneminde de böyleydi. Emevîler Dönemine gelince şiir gelişmiş ve cahiliye döneminde olduğu gibi şiir yeniden değerini kazanmıştır. Fakat

6. Değerlendirme ve Sonuç

Eğer bir kişi konuştuğunda kasıtsız olarak nazımlı (düzenli) bir şey söylese buna şiir adı verilmez. Kur'an-ı Kerim'de bunun örnekleri çoktur. Hatta ayetlerin büyük kısmı beyitlerinin ilk kısım şeklindedir:

Arap şiir vezinlerinin bulunduğu ayetlerin geneli kasıtsızdır. Dolayısıyla bu ayetlere şiir adı verilmez. Çünkü şiir kasıtlı olarak kafiye ve vezin üzerinde düzenlenmiş bir söze denir. Peygamberimizin şiirden örnek vermesi de ona ve onun makamına layıktır ve caizdir. Şiirden örnek vermesi, şiir okuması ve şiir okumayı emretmesi içeren hadisler bulunmaktadır. Bilinmeli ki bazı raviler, hadislerde yer alan şiirleri vezin halinden çıkarmak için şiirin kelimelerini tahrif edip bazı beyitlerin harekelerini değiştirmişlerdir. Bunu da Peygamberimizin şiir söylemediğini belirten ayete dayanarak yapmışlardır. Ayrıca Allah'ın Peygambere şiir söylemeyi ve örnek vermeyi yasakladığını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla şiire benzer bazı beyitlerin zikredildiği rivayetlerde uyumsuzluk ortaya çıkmış ve böylece kendilerince Allah'ın Peygambere şiir söylemeyi yasakladığına delil göstermeye çalışmışlardır. Bu, Hadis kitaplarında şiirlerin az bulunmasının sebeplerinden bir tanesidir. Hâlbuki şiir söylemeyi emreden ve sahabeden şair olanları şiir söylemeye teşvik edenin Peygamber (s.a.v) olduğunu unutmuşlardır. Hatta şiir söyleyenin Allah yolunda mücahit olduğunu ve söylediği şiirin de Allah'ı savunmak olduğunu unutmuşlardır. Fakat Peygamberin vezni kırık bir beytiyle delil getirdiğini nasıl düşünebiliriz? Ama Kâdî İyâz (öl. 544/1149), İbn Hacer (öl. 852/1449) gibi âlimler sayesinde bazı beyitlerin düzeltilmesinde ve bozukluklarının belirlenmesinde gayret gösterilmiştir. Şiir konusundaki eksikler giderilmiştir.

Allah Peygambere şiir yazmayı yasaklamış ama İslam'a aykırı şiirlerden örnek vermesini yasaklamamıştır⁷¹. Nitekim Yasin suresi 69. Ayette de buyurulduğu gibi Peygamberlik makamına şiir yazmak uygun görülmemiştir. Çünkü Kur'an'ı kendi uydurduğu ya da yazdığı gibi iddialara muhatap olabilirdi ya da şeytani şiirin kendisine ilham olduğuyla itham edilebilirdi. Bunlara rağmen Peygamberimiz bu ithamlardan kurtulamamıştır. Çünkü ona şair ve indirilene de şiir demişlerdir, kendisini büyücülükle itham etmişlerdir. Peygamberimiz hem Sahabenin hem de cahiliyenin şairlerinden örnek vermiştir. Dinin mubah kıldığı şeylere ters düşmeyecek şekilde şiir söylemek, dinlemek, okumak ve örnek vermek tıpkı Hz. Peygamberimiz (s.a.v)'in diğer fiili kavli ve takriri olarak gelen sünnetlerine bir örnektir.

70 Bkz. el-Berkûkî, Şerhü Divânı Hasân b. Sâbit, s. "س،م".

71 Hz. Peygamber (s.a.v)'in verdiği örnek şiirler için bkz. Ousseini Souley, Kütüb-i Sitte'de Şiir, 79-99.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) özellikle din ve Müslümanlara hizmet amacıyla olduğu zaman bütün sahabenin şiir söylemesine izin vermesi Arap şiirinin değerini arttırmaktadır. Bununla birlikte hadis kitaplarında ve özellikle Kütüb-i Sittede, şiirlerin yer aldığı rivayetler sanılandan daha az miktardadır. Hadislerin toplandığı, yazıldığı ve tasnif edildiği dönemde insanların fikhî meselelere yönelik rivayetlere ihtiyacının daha çok olduğu düşünüldüğünde bu doğal karşılanmalıdır. Esasen ahkâm içerikli rivayetler hadis literatüründe daima ağırlıklı bir yer işgal etmiş, ahkâm içermeyen rivayetlerin sayısal oranı her zaman sınırlı olmuştur. Her şeye rağmen erken dönem eserlerinde sahabeden nakledilen pek çok şiir zikredilmiştir. Onlara atfedilen divanlar da bulunduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- el-Atik, Abdülaziz. *İlmü'l-Arûz ve'l-Kaifiye*. Darû'n-Nadatü'l-Arabiye ve't-Tibâat ve'n-Neşri, 1987.
- İbn Asâkir, Ebû Kasim Ali b. el-Hassân b. Hıbetu'lah. *Târihu Dimeşk*, Thk. Amru b. Gamâ'ma, Darü'l-Fikir Lit-Tibâ'at ven-Neşri ve't-Tevzî, 1995.
- el-Berkûkî, Abdurrahman. *Şerhü Divâni Hassân b. Sâbit*. Mısır: el-Mektabatül-Kübrâ, ty.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsamâ'îl. *Sahihü'l-Buhari*. Thk. Fuâ'd Abdu'l-Bâkî Muhammed. Metba'tus-Salefiyye, 1980.
- el-Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Hayavân*. Thk. Abdüsselâm Muhamed Hârûn, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1965.
- el-Cumehî, İbn Salâm. *Tabakât-u Fuhuluş-Şuarâ*. Düzenleyen: Mahmud Şakir Muhamed. Cida: Darü'l-Medenî, ty.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Aş-as b. İshâk b. Beşîr el-Azdî es-Sacistânî. *Süneni Ebî Davud*. Thk. b. Sab'rî b. Ebî Alefe, Râ'id. Riyad: Darü'l-Hadê'retü Li'l-neşr vet-Tavzî, 2015.
- İbnu'l-Esir, İzidin Abi el-Hassân el-Cezeri el-Mevsolî. *Usdü'l-Gâbe Fi Marifeti's-Sahabe*. Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- İbnu'l-Hacer el-Eskalâni, *Fethü'l-Bârî şerhi sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mühibüdîn el-Kâtip, Yorum: İbn Bâz, Dâru'l-Ma'rif, Beyrut, 1959.
- Hanbel, Ahmed. *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*. thk: Muhammed Şâkir Ahmet. Kahire: Darü'l-Hadis, 1995.
- İbn Hallikân, Şamsuddîn Abû'l-Abbâs Ahmed İbn Muḥamed b. İ. *Vafayâtül'-A'yân*. Thk. Abas İhsan. Beyrut: Dâru Sâdir, 1977.
- İbrahim, Taha Ahmed. *Tarih-u Nekdi'l Arabi İnde'l-Arab Mine'l-Asri El-Cahili İle'l-Asri Er-Rebi el-Hicrî*. Kahire: Matbaatu Lecnetü't-Talif va't-Tercüme va'n-Neşr, 1937. İmel Bedi Yakup, *el-Mu'cemü'l-Müfassal fi İlmil-Aruz vel-Kaifiye ve fununu's-şiiri*, Darül-Kutübü'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan, 1992.
- Kâdi İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mualim Bifavâidi Müslim*. Thk. Yahya İsmail, el-Vefâ, Mısır, 1998.
- İbnü'l-Kâni, Ebû Hassân Abdu'l-Bâkî b. Merzûk b. Vâsiku'l-Umevî Bil-Vâli Lil-Bagdâd. *Mu'cemü's-Sahabe*. Thk. İbn Salim el-Misrati Salah. Medine: Mektebetü'l-Gurba el-Eseriyye, 1997.
- İbnu Küteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. M. A. *Eş-Şiir ve's-Şuarâ*. Cilt 1. Mısır: Darü'l-Hadis, 2002.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Yazîd el-Kızvînî, *Süneni İbn Mâce*. Thk. Râ'id b. Sab'rî b. Ebî Alefe, Darü'l-Hadê'retü Lil'neşr vet-Tavzî, Riyâz, 2015.

- Müslim, b. el-Hacâc b. el-Kuşeyrî an-Neysabûrî. *Sahih Müslim*. Thk. Nezru b. Muhammed el-Feryâbî Ebû Kuteybe, Dâru Teybe, 2006.
- Nâsirüddîn, Mahd Muhammed. *Divânu Tarfetü İbnu'l-Abd*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Nesâ'î, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sahih Süneni Nesâ'î*. Düzenleyen: Nesirud-Dîn el-Bânî Muhammed. Riyaz: Mektebatu'l-Ma'ârif Li'neşr vet-Tavzî, 1998.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc Şerhü Sahih Müslim ibnû'l-Hacâc*, Dârü't-Turasül-Arabî, Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-İmiye, 1972.
- Ousseini Souley, Abdoulaye. «Kütüb-i Sitte'de Şiir.» (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*) *Sosyal Bilimler Enstitüsü (Hadis Ana Bilim Dalı), Ankara Üniversitesi*. 2018.
- İbn Sa'd Ebû Yahyâ Abdullah b. Ebî Serh el-Kureşî el-Âmirî. *et-Tabakâtül-kübrâ*, Thk. Muhamed Abdül-kadir, Beyrut, 1990.
- Sicil , Cemil. *Divan-u Ümeyye İbn Ebi's-Salt*. Beyrut: Daru Sâdir, 1998.
- es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebu Bekr b. M. *el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'an*. Arabistan: Merkezü'd-Dirâsatül-Kur'aniye, ty.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *Şerhü Şavahidü'l-Mugnî*. thk. Muhamed ibnut-Tala'miz, Lecnetü't-Turâs'il-Arabî, 1966.
- Şâhin, Lâşin. *Fethü'l-Mün'im şerhi sahihi Müslim*. Cilt 7. Dâr'l-Şurûk, 2002.
- Şevki, Zeyf. *Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrü'l-Câhilî*. Mısır: Dâru'l-Ma'rif, ty.
- Şevkî, Zeyf. *Tahrihü'l-Edebü'l-Arabi el-Esrü'l-İslâmî*. Mısır: Dâru'l-Ma'rif, ty.
- Taha, Ahmed İbrahim. *Tarih-u Nekdi'l-Arabi İnde'l-Arab Mine'l-Asri el-Cahili ile'l-Asri ar-Rebi el-Hicrî*. yy, ty.
- Tirmizî. *el-Câmiu'l-Kebîr*. Düzenleyen: Beşâr Avâd Ma'rûf. Dâru'l-Garbu'l-İslâmî, 1996.
- Velid, Kasa'b. *Divan-u Abdullah b. Revaha ve'd-Dirâsetü Fi Sire'Sitihî veş-Şiirihî*. el-Ulüm ve't-Tibâat, 1982.
- Zehebî, Şamsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Usman b. Keymâz. *Siyerü'l-Alâmu'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb Arnavut, Mussasetü'r-Risâle, 1996.